
Sto let od Mezinárodního sjezdu knihovníků a přátel knihy v Praze roku 1926

K 75. výročí úmrtí Z. V. Tobolky (1874–1951), spoluzakladatele IFLA

One Hundred Years Since the International Congress of Librarians and Friends of the Book in Prague in 1926

On the 75th Anniversary of the Death of Z. V. Tobolka (1874–1951), cofounder of IFLA

Doc. PhDr. Jaromír Kubíček, CSc. / Moravská zemská knihovna
(Moravian Library), Kounicova 65a, 602 00 Brno

RESUMÉ: V rozvoji československého knihovnictví se stalo konání mezinárodního knihovnického sjezdu v roce 1926 událostí, která soustředila pozornost celého světa na Prahu jako hlavní město země, v níž došlo v poválečném období v knihovnictví k největšímu rozmachu. Na sjezdu odezněly referáty o současném stavu a potřebách knihovnictví v evropských zemích a USA. Z podnětu francouzské delegace byla na sjezdu přijata rezoluce o vytvoření mezinárodního výkonného výboru, který by stanovil místo a čas jednání příštího sjezdu a dával podněty pro mezinárodní spolupráci. Taková Mezinárodní federace knihovnických spolků (IFLA) byla ustavena na dalším sjezdu, který se konal v září 1927 v Edinburghu, za Československo se jej zúčastnil Zdeněk Václav Tobolka. Ten se také stal členem výboru IFLA.

KLÍČOVÁ SLOVA: knihovnické sjezdy, IFLA, evropské knihovnictví, Zdeněk Václav Tobolka (1874–1951)

SUMMARY: The international library congress held in Prague in 1926 was a significant event in the development of Czechoslovak librarianship, focusing the attention of the whole world on the capital of the country that experienced the greatest boom in librarianship in the post-war period. The congress featured presentations on the current state and needs of librarianship in European countries and the USA. At the initiative of the French delegation, the congress passed a resolution to establish an international executive committee to determine the location and date of the next congress and to initiate international cooperation. The International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) was founded at the next congress in Edinburgh in September 1927. Czechoslovakia was represented by Zdeněk Václav Tobolka, who also became a member of the IFLA committee.

KEYWORDS: library congresses, IFLA, European librarianship, Zdeněk Václav Tobolka (1874–1951)

Studie vznikla na základě institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje Moravské zemské knihovny poskytované Ministerstvem kultury ČR.

Úspěchy československého knihovnictví dané zejména přijetím zákona o veřejných knihovnách obecních z 22. července 1919, na jehož základě byla každá obec ve státě povinna zřídit knihovnu, ustavení Státní školy knihovnické, založení spolku a také stavovského časopisu československých knihovníků, vydání encyklopedického díla Československé knihovnictví (1925), čilý bibliofilský ruch, to vše předurčilo Prahu k tomu, aby se stala místem konání mezinárodního sjezdu. Sjezd byl zorganizován knihovníky, zasahoval ovšem do všech oborů, které se vztahovaly ke knižní kultuře, nebyl tak koncipován jen stavovsky, ale stal se sjezdem všech těch, kdo knihy tisknou, graficky upravují a rozšiřují. Termín byl záměrně stanoven na letní dny 28. červen až 3. červenec 1926, které se shodovaly s hlavními dny VIII. Všesokolského sletu, aby tak zahraniční hosté mohli současně obdivovat typický český projev tělesné kultury.

Mezinárodní sjezd knihovníků byl iniciován Spolkem československých knihovníků a jejich přátel a na něm také spočívaly všechny přípravné a organizační práce.¹ Přihlášky ke sjezdu se scházely od představitelů knihovnictví z celého světa, což zavazovalo k důstojné odborné i společenské přípravě. Jednání v odborných sekcích se plánovalo na 29. a 30. června, další den se v plénu měly projednávat rezoluce a návrhy, to vše v prostorách filozofické a právnické fakulty Univerzity Karlovy. Na 1. červenec bylo připraveno odhalení pamětní desky P. J. Šafaříka na budově Klementina a na odpoledne zájezd na Karlštejn a do městské knihovny v Berouně. Na další dny byl připraven pro zájemce dvoudenní zájezd do Vyššího Brodu, Rožmberka a Českého Krumlova. Pro sjezdové účastníky byly připraveny legitimace i odznaky a také sjednány výhody ve slevě na dráze a volný vstup do pražských muzeí.

Ještě před konáním sjezdu byly připraveny v pražských knihovnách (v Klementinu a na Strahově), muzeích (Národní, Uměleckoprůmyslové) a dalších pěti organizacích výstavy za spolupráce výtvarníků, grafiků, tiskáren, nakladatelů, knihkupců i bibliofilů a vydána k nim za redakce Antonína Dolenského příručka.² Vydání příručky je pozoruhodné již tím, že deset tiskáren na ní spolupracovalo dodáním jednotlivých tiskových archů, které jsou ovšem průběžně stránkovány (s výjimkou vložené studie Jana Thona o novostavbě Ústřední knihovny hl. m. Prahy).³ V úvodní části příručky je personální přehled pracovního výboru sjezdu, předsednictva i jednotlivých komisí, následují stručné články převážně o české knižní kultuře a celou třetinu knihy zabírají nakladatelské reklamy o vydaných knihách.

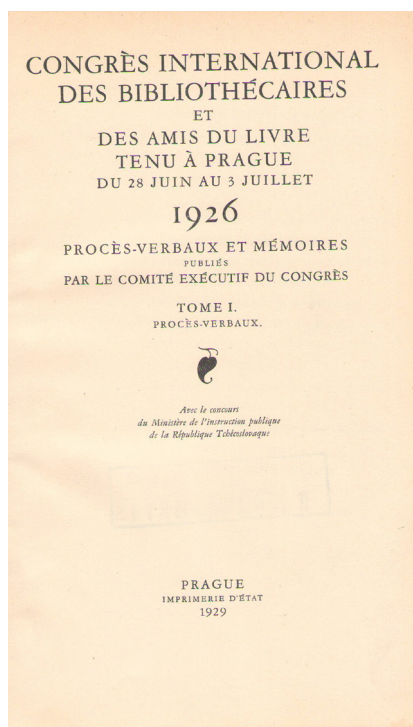
Zahájení sjezdu knihovníků se uskutečnilo odpoledne 28. června 1926 v Pantheonu Národního muzea, kde prezident sjezdu Václav Tille přivítal účastníky a připomenul poslední mezinárodní kongres knihovníků v Paříži konaný v roce 1923, kterého se za Československo zúčastnila delegace ve složení Zdeněk Václav Tobolka, ředitel Knihovny Národního shromáždění, Jan Emler, ředitel knihovny Univerzity Komenského v Bratislavě, a Jan Thon, ředitel Knihovny města Prahy. Dále uvítal představitele státní správy, kteří přijali pozvání na slavnostní zahájení, a zástupce zahraničních delegací. Informoval také o sedmi připravených knihovnických a nakladatelských výstavách a oznámil, že na sjezdu se podílí svou účastí 203 korporací a 686 osob, z toho 88 organizací a 164 osob ze zahraničí.

1 MALÝ, Jaromír. Před mezinárodním sjezdem knihovníků a přátel knihy v Praze 1926. Časopis československých knihovníků. 1926, roč. 5, č. 1, s. 2–8.

2 DOLENSKÝ, Antonín, ed. *Knižní kultura doby staré i nové: příručka pro výstavy Mezinárodního sjezdu knihovníků a přátel knihy*. V Praze: nákl. vl., 1926. 368 s.

3 Studie vyšla také samostatně, viz THON, Jan. *Knihovna hlav. města Prahy a stavba její ústřední knihovny*. Praha: Pražská městská pojišťovna, 1926. IX, 10 s., obr. příl.

Příspěvky pronesené na sjezdu

Obr. 1 Titulní list protokolu mezinárodního sjezdu knihovníků (archiv autora)

Sjezdový protokol byl vydán nákladem sjezdu ve dvou svazcích. Nejprve vyšla jako 2. díl v roce 1928 obsáhlá kniha referátů, které v průběhu mezinárodního sjezdu odezněly.⁴ Její uspořádání si její redaktor Bohuslav Koutník usnadnil tím, že příspěvky sestavil abecedně podle autorů, tedy prvním příspěvkem je abstrakt z vystoupení Dmytro Antonyč o knižním umění na Ukrajině psaný ve francouzštině, a posledním je referát Ivana Žmavce o řízení vědeckých knihoven v angličtině, s francouzským, českým a německým resumé. V následujícím roce vyšel 1. díl,⁵ ve kterém jsou přehledy členů sjezdových výborů a komisí, seznamy zúčastněných korporací podle jednotlivých zemí, abecední seznam osob aktivních na kongresu (členů předsednictva, sekcí a autorů příspěvků), přehled uspořádání jednání sjezdu podle sekcí a jejich závěrečná doporučení a na závěr obrazová příloha zobrazující účastníky sjezdu nebo připravené výstavy.

Mezinárodní kongres knihovníků je dnes pro nás nejvýznamnější svým sborníkem referátů, které pro dějiny knihovnictví a knižní kultury přinesly přehledné údaje

4 KOUTNÍK, Bohuslav, ed. Congrès international des bibliothécaires et des amis du livre tenu à Prague du 28 juin au 3 juillet 1926: procès-verbaux et mémoires publiés par le comité exécutif du congrès. Tome II. Communications et mémoires. Prague: Imprimerie d'Etat, 1928. 791 s.

5 Congrès international des bibliothécaires et des amis du livre tenu à Prague du 28 juin au 3 juillet 1926 : procès-verbaux et mémoires publiés par le comité exécutif du congrès. Tome I. Procès-verbaux. Prague: Imprimerie d'Etat, 1929. 95 s., 14 obr. příl.

a hodnocení a jež proto stojí za připomenutí. Do jednání v šesti sekcích (1. Mezinárodní otázky knihovnické, 2. Bibliografie a katalogizace, 3. Dějiny knihy a knihoven, 4. Stav vědeckého knihovnictví, 5. Lidové knihovnictví, 6. Knižní produkce a bibliofilie) se svými příspěvky zapojilo 84 účastníků z 18 evropských států a dva knihovníci z USA a také sekretář svazu amerických knihovníků. Jednání v sekcích bylo zajímavé tím, že za každou tematickou skupinou referátů následovala živá rozprava, svědčící o jejich aktuálnosti. Průběh i společenskou atmosféru jednání se podařilo zachytit generálnímu jednateři sjezdu Jaromíru Malému.⁶

Cílem pořádající země bylo představit československé knihovnictví. Robert Ba-laš na číselných ukazatelích doložil, jaké množství knihoven přibýlo v důsledku přijetí zákona o veřejných knihovnách obecních z roku 1919 ve srovnání s pomalým růstem převážně spolkových knihoven v průběhu 19. století. Podobně Antonín Rambousek ve svém vystoupení připomenul nejznámější české učence, kteří se v minulosti podíleli na lidové výchově, a rozvedl práci knihovního odboru Svazu osvětového, jenž se v roce 1920 přejmenoval na Masarykův lidovýchovní ústav. Ten působil jako nákupna knih z dotací Ministerstva školství a národní osvěty a rozesílal je do veřejných knihoven. Uvedl, jak knihy a knihovny jsou chápány za základ lidové výchovy. Také František Kraus podal zprávu o činnosti referátu ministerstva školství a národní osvěty v Bratislavě ve prospěch veřejných knihoven na Slovensku, a jak obdobná nákupna knih pracovala od roku 1920 zasíláním putovních knihoven a nákupem knih z dotací pro veřejné slovenské knihovny. To ještě doplnil Štefan Krčméry zprávou o osvětové práci Matice slovenské. Také Jindřich Kožaný hovořil o podílu Matice Opavské na podpoře české menšiny v obcích na Hlučínsku nákupem knih a o proměně vlastní spolkové knihovny ve veřejnou knihovnu města Opavy.

Další české příspěvky nenavazovaly již na knihovnický zákon. Josef Volf z Národního muzea představil Pavla Josefa Šafaříka (1795–1861) jako největšího Čecha 19. století, bibliografa i sběratele slovanské literatury, a hodnotil jeho odpovědný přístup v roli ředitele univerzitní knihovny v Klementinu, do které byl roku 1848 jmenován. Inspirací i pro jiné státy měla být Ústřední knihovna hl. m. Prahy, která ke svému šedesátému výročí vzniku získala donátora novostavby. Jan Thon popsal organizaci knihovny včetně čtyř významnějších poboček a z plánované ústřední knihovny oddělení hudební, slepecké a německé literatury a také přednáškové a výstavní sály. O práci hudebního oddělení této knihovny podrobněji ještě seznámil Josef Plzeňský. O významu technické literatury a o technických knihovnách v Praze hovořil Bedřich Mansfeld a Heřman Mayerhöfer přispěl zprávou z dějin a činnosti knihovny České vysoké školy technické v Brně včetně přehledu výkonových ukazatelů od jejího založení v roce 1900.

Ze zahraničních účastníků byl největší počet knihovníků z *Polska*, což se projevilo také pestrou skladbou jejich vystoupení. Wiktor Hahn nastínil přehled dějin polských knihoven od středověku, jejich rozmach po vynálezu knihtisku, úpadek v důsledku válek v polovině 17. století a opětný rozvoj, spojený až s bibliografickou činností Karola Estreichera v 19. století a vznikem městských knihoven. Osobnost Joachima Lelewela (1786–1861), jednoho ze tří největších bibliografů v polské minulosti, představil Zykmund Mocarski ze Spolku bibliofilů J. Lelewela v Toruni, a to jako kritika systémů třídění věd z knihovnického hlediska. Stefan Rygiel z Vilnius hodnotil polské knihovny podle jejich zaměření sbírek

6 MALÝ, Jaromír. Předběžná zpráva o sjezdu. *Časopis československých knihovníků*. 1926, roč. 10, s. 174–193.

na germanika, rusitika nebo judaika i další jazyky, ale také sbírek kancionálů nebo textů islámských sekt. Jeho kolega Adam Łysakowski popsal typy vědeckých a univerzitních polských knihoven a seznámil s jejich metodami zpracování jmenných, věcných, inventárních i speciálních katalogů. Ředitel ústřední vojenské knihovny ve Varšavě Marjan Łodyński informoval o účelu odborných a osvětových knihoven, jak byly od roku 1919 vytvářeny u jednotlivých vojenských škol a útvarů. Se zprávou o knihovnách křesťanské mládeže spolku YMCA ve Varšavě, Lodži a Krakově vystoupil ještě knihovník William J. Rose. Stručným pohledem na stav polských tiskáren, jež v roce 1924 vytiskly 5138 titulů nových knih o celkovém nákladu více než 17 milionů výtisků, přispěl Jan Kuglin.

Delegáti mezinárodního kongresu z jednotlivých států pokládali za samozřejmé, že podali obraz o současném stavu a činnosti knihoven své země. Charles Mortet do svého referátu o veřejných knihovnách ve *Francii* popsal nejen městské knihovny, ale také univerzitní a administrativní knihovny při jednotlivých ministerstvech a učených společnostech. Jean Cordey z pařížské Národní knihovny hovořil o jejím poslání a o různých aktivitách, jimiž se snaží vycházet vstříc potřebám odborné veřejnosti. Gabriel Henriot, prezident spolku francouzských knihovníků, seznámil s činnostmi městských knihoven v Paříži a jejich propagací jednotlivých děl světové literatury.

Rámcový pohled na knihovny v *Itálii* včetně knihovny vatikánské podal Albano Sorbelli. Informoval také o činnosti školy pro knihovníky a archiváře ve Florencii. O organizaci a vzájemných vztazích mezi italskými městskými knihovnami pohovořil Oreste de Blase. James Goodwin Hodgson, knihovník Mezinárodního zemědělského institutu v Římě, informoval o tomto ústavu a aktivitách jeho rozsáhlé knihovny.

Jugoslávii z pohledu tiskové produkce knih a periodik od roku 1919 představil Josip Badalič ze Záhřebu. Historický pohled na knihovny v Chorvatsku od středověku až po současnost podal Franjo Francev. Uroš Džonič, ředitel univerzitní knihovny v Bělehradu, přispěl přehledem ústředních a vysokoškolských knihoven Srbska s uvedením množství sbírek podle knih, rukopisů a periodik.

O každé další zemi odezněla na kongresu již jen jedna zpráva. O knihovnách v *Belgii*, úkolech Královské knihovny, zpracování národní bibliografie, knihovnických sdruženích, muzeu knihy a oborové publikační činnosti poslal referát Paul Otlet. Christo Borina charakterizoval organizační strukturu, knihovní sbírky a katalogy národní knihovny v Plovdivu a stručně se zmínil o rozvoji městských knihoven *Bulharska*. Ředitel Královské knihovny v *Dánsku* popsal nejen tuto ústřední knihovnu, ale také knihovny veřejné, zvláště hlavního města. Sekretář sdružení knihoven v *Litvě* Rudolf Egle nastínil vývoj litevských knihoven od poloviny 19. století a připojil tabulky číselných ukazatelů knih a čtenářů v městských knihovnách. T. P. Sevensma z Univerzitní knihovny v Amsterdamu informoval o rozvoji knihovnictví v *Nizozemsku* od konce 19. století. O současném postavení vědeckých knihoven v *Německu* informoval ředitel Univerzitní knihovny v Lipsku Otto Glauning. Zaměřil se na jejich sbírky zahraniční produkce, budování příručních knihoven v čítárnách, význam věcných katalogů nebo katalogu titulních listů a zdůraznil jejich celkovou přeměnu od knihoven muzejního rázu k vědecké a informační činnosti, jak k tomu vedou knihovnické školy. Robert Reich do přehledu současného knihovnictví v *Rakousku* zahrnul tradiční klášterní, univerzitní, zemské i soukromé šlechtické knihovny, stav zpracování jejich sbírek a spolupráci při zpracování souborných katalogů. Základní informaci o 14 nejvýznamnějších knihovnách v *Rumunsku* podal Ivan Bianu. Leonard C. Wharton z Londýna podal zprávu o knihovnách ve *Velké Británii* popsáním významu Knihovny Britského muzea,

národních knihoven Skotska a Irska, knihoven univerzit a veřejných městských knihoven. V dalším vystoupení L. C. Wharton také rozebral problémy v popisu při transkripci orientálních jazyků a rozdílů pravidel anglo-amerických od pruské katalogizační instrukce. Einar Sundström z Královské knihovny ve Stockholmu kromě této instituce popsal také univerzitní knihovny v Uppsale a Lundu včetně některých vzácných tisků a seznámil se stavem veřejných knihoven v dalších městech ve Švédsku. Z USA se zúčastnil sjezdu sekretář Sdružení amerických knihoven (*American Library Association, ALA*) Carl H. Milan, který ve svém pozdravu informoval o padesátileté historii tohoto knihovnického spolku a připravené náplni jednání příští spolkové konference připravované na říjen 1926, na niž knihovníci pozval.

V Československu a Polsku žila po roce 1917 početná skupina emigrantů, kteří uprchli před novým režimem ze zemí Sovětského svazu. Ustavovali společenské i výzkumné organizace a jako jejich delegáti se také účastnili knihovnického kongresu s referáty o knihovnictví a vydávání knih v těchto zemích. Rektor Ukrajinské univerzity v Praze Oleksander Kolessa podal historii slovanského písemnictví od příchodu Cyrila a Metoděje na Moravu a hodnotil význam některých děl od Kyjevských letopisů z 11. století až po století 19. ve vztahu k podkarpatským zemím a přišel také s návrhem ustavení ústřední knihovny a archivu Podkarpatska. Stručnou informaci o veřejných knihovnách na Ukrajině přispěl Mychajlo Haluszczyński, delegát spolku Proswita ve Lvově. Evžen Vyrovaj z Ukrajinského vydavatelství v Praze na číselných ukazatelích zobrazil útlum v knižní tvorbě za světové války a ukázal, jak po roce 1917 docházelo k poklesu počtu ukrajinských titulů a naopak k nárůstu tiskové produkce ruských knih v zemi. Podobné problémy ještě rozváděl Stepan Siropolko z Ukrajinského pedagogického institutu v Praze, který také hovořil o historii knižní produkce ukrajinských tiskáren od 16. století. Alexandre Lototsky z Ukrajinské univerzity v Praze popsal právní zásady pro tiskaře při vydávání knih z období od konce 17. století a příklady cenzurní praxe z důvodů církevních nebo školních. Pjatro Antonovič Krečevski z výboru ruských emigrantů v Praze podal přehled dějin knihy v *Bělorusku* s vyjmenováním základních děl od období rukopisů až po nové období po revoluci roku 1917. S knihovnou pro vzdělání ruských studentů v Československu seznámil prof. Fatějev, v níž kromě dvou tradičních částí, tedy odborné literatury a oddělení knih ke zkouškám, byla za spolupráce studentů zřízena také tiskárna učebnic.

Ve vystoupení představitelů českých univerzitních i veřejných knihoven se promítly otázky racionalizace práce. Ivan Žmavc z pražské Univerzitní knihovny hovořil o zásadách řízení vědeckých knihoven, poukázal na příklady ze zahraničí a doporučil zjednodušit jejich provoz využitím metod vědeckého řízení v oblasti normalizace, standardizace a typizace. Jeho spolupracovník Felix Weltsch seznámil s vydáním českých pravidel věcného katalogu od Jaromíra Boreckého, porovnával je s dříve užívanými německými pravidly a na řadě příkladů ukázal na problémy při formulaci hesel a jak k teoretickým výkladům přistupovat z pohledu uživatele. Vlasta Melicharová na příkladech pražské městské knihovny shrnula zásady, jimiž se má knihovník řídit při výběru a nákupu knih, vyjmenovala nejčtenější autory domácí i zahraniční literatury a zevšeobecnila nejčastější požadavky čtenářů. Ladislav Jan Živný zhodnotil dosavadní víceméně propagační ráz knihovnické statistiky, uvedl příklady jejích ukazatelů v některých státech a vyzval ke zpracování jednotné mezinárodní knihovnické statistiky. Bohuslav Koutník se vzhledem ke vzrůstajícímu významu veřejných knihoven (ve smyslu československého knihovnického zákona) zaměřil na náročnost práce knihovníka a jeho duševní i tělesné předpoklady pro

zastávání vedoucí funkce. Knihovník města Jičína Vít Vágner rovněž v souvislosti s knihovnickým zákonem popsal roli knihovníka jako propagátora knihovny a vychovatele čtenářů, jeho postavení v knihovní radě při nákupu knih a význam spolupráce se školou. Také knihovník města Roudnice nad Labem Jiří Pelikán seznámil se svými zkušenostmi v práci s nejmladšími čtenáři a zdůraznil nezastupitelnou úlohu knihovníka při jejich výchově.

Vědeckých knihoven se týkaly referáty o jejich spolupráci při práci s duplikáty knih. Problematiku uvedl Oskar Halecki z Varšavy, který byl ředitelem Mezinárodního institutu spolupráce ve společenských vědách se sídlem v Paříži. Ve vystoupení připomenul zásady mezinárodní výměny publikací, které byly stanoveny komisí expertů již roku 1886 a na příkladech některých zemí rozváděl metody spolupráce národních a odborných knihoven, jež by měly prospěšný dopad pro vědu a literaturu. Na úvodní projev navázal knihovník Ukrajinské zemědělské akademie v Československu Levko Bykovsky stanovením zásad pro mezinárodní výměnu duplikátů s výzvou, aby Komise pro duševní spolupráci při Svazu národů vydala o tom příslušnou instrukci. S řešením problému duplikátů v knihovnách v rakouských zemích již od vydání dekretu studijní dvorní komise roku 1786 seznámil Jaromír Borecký, rozvedl také další nařízení včetně aktuálního návrhu směrnice, která k těmto problémům byla připravena v roce 1922 z podnětu českého ministerstva, k jejímu vydání však dosud nedošlo.

Knihovědnými příspěvky obohatili jednání kongresu zejména čeští a polští historici. Univerzitní profesor Wilhelm Wostry z Prahy přednesl referát o významu katalogu rukopisů českých knihoven, na němž pracovali v minulosti Bohuslav Balbín, Josef Dobrovský, František Palacký nebo Beda Dudík, kteří zpracovávali sbírky zejména pražských knihoven. Biskup a historik Antonín Podlaha informoval o vytřídění prvotisků z fondu knihovny pražské metropolitní kapituly, u významnějších vyjmenoval jejich dárce a popsal, jak jejich zpracování směřovalo k vydání katalogu inkunábulí. Zdeněk Gintl z pražské ústřední městské knihovny hovořil o vytváření oddělení vzácných tisků, pragensií a útvaru literární dokumentace básníka Antonína Sovy, který jako první ředitel po třidvacet let působil v čele této knihovny. Božena Szulc-Golska z Univerzitní knihovny v Poznani se zaměřila na výčet zajímavých starých tisků ve sbírkách nejen této, ale i šlechtických knihoven ve městě. Její kolega Kazimierz Zieliński hovořil o propagaci české písně v Polsku v souvislosti s různými reformátorskými proudy od poloviny 15. století, o středisku českých bratří a popsal obsah kancionálu Jana Roha ze sbírky městské knihovny v Poznani, vydaného v Praze roku 1541. Ředitel poznaňského muzea Marjan Gumowski přispěl studií z dějin královské knihovny Zygmunta Augusta v Krakově založené v 16. století, uvedl, jaké náklady byly vynaloženy na nákup knih a popsal jejich exlibris. Několikrát také vystoupil ředitel Univerzitní knihovny v Krakově. Hovořil o knihaři Kropáčovi, který koncem 14. století studoval v Praze, a o jeho pozoruhodné kožené vazbě v knihovně katedrály v Plocku. Ve druhém příspěvku určil dřevorytce nejstaršího slovanského tisku z 16. století dochovaného ve Lvově. Ve třetím příspěvku popsal dva fragmenty polských prvotisků psaných kyrilicí z Jagellonské knihovny ve Lvově. O zpracování inkunábulí v Katalánské knihovně v Barceloně podal zprávu její ředitel Jordi Rubió a popsal také jednu pozoruhodnou xylografii z konce 15. století. Ředitel Královské knihovny ve Stockholmu Isak Gustav Collijn popsal dosud neznámý exemplář *Diurnale Pragense* z konce 16. století, jenž se dostal za švédských válek z Prahy do města Strängnäs.

Několik příspěvků se zabývalo bibliofilstvím, v té době nově vznikajícím oborem o vztahu ke krásné knize. Obecně o české krásné knize pohovořil redaktor časopisu

českých bibliofilů *Vitrinka* Arthur Novák, ocenil především zásluhy redaktora *Moderní revue* Arnošta Procházky a vyjmenoval současné výtvarníky, nakladatele a tiskaře, kteří se u nás nejvíce na bibliofilské produkci tisků podíleli. Podobně redaktor časopisu *Bibliofil* Bedřich Beneš Buchlovan vyjmenoval podíl výtvarníků nejen na bibliofilských knihách, ale také na exlibris. Předseda spolku polských bibliofilů Stefan Demby svým historickým přehledem ukázal na milovníky a sběratele knih v Polsku, od počátečních aktivit v klášterních knihovnách až po první sjezd polských bibliofilů v roce 1925. Podobně knihovník Jaromír Malý vyjmenoval čtyři slavné knihovny z dějin českého knihovnictví, mezi něž zařadil také knihovnu humanisty Jana Hodějovského z Hodějova (1496–1566), seznámil s jejími osudy a exlibris.

Významným tématem byla na knihovnickém sjezdu současná bibliografie. Legendární ředitel Mezinárodního bibliografického institutu v Bruselu Paul Otlet v zaslaném referátu představil projekt spolupráce při zpracování univerzální bibliografické dokumentace tiskovin, definoval její rozsah a z historie připomenul, jak se na jejím zpracování dohodla již mezinárodní bibliografická konference v roce 1895. Rozvedl metody jejího zpracování včetně Deweyho desetinného třídění a zdůraznil nutnost sestavování statistiky tisku. Jan Muszkowski z Varšavy sestavil tabulky zachycující údaje o množství vydaných knih v evropských zemích v roce 1920, nebo také chronologické tabulky vydaných knih v 19. století ve Francii a Španělsku. Informace získal z podkladů mezinárodní statistiky zpracovávané bruselským bibliografickým ústavem. Ředitel Národní knihovny v Jeruzalémě Hugo Bergmann seznámil s praxí užívání Mezinárodního desetinného třídění na příkladech zařazení náboženské literatury.

Stefan Vrtel-Wierczyński hodnotil prameny polské bibliografie počínaje inventáři církevních knihoven a uvedl, co z historických prací o polském knihtisku lze zahrnout do bibliografických pramenů před vznikem souběžné bibliografie knih i periodik. Władysław Tadeusz Wisłocki popsal současný stav polské bibliografie, působení knihovnických a osvětových spolků, účast polských organizací na mezinárodních výstavách knihy nebo tisku a uvedl, jak se vyvíjela polská kultura v poválečných letech a kolik bylo vydaných knih v roce 1925 podle titulů a celkového nákladu.

Zásadní význam měly referáty o slavistické bibliografii. Zdeněk Václav Tobolka nastínil dějiny bibliografie slovanských knih, jak se o ni snažili slavisté v Čechách od poloviny 19. století a později v Rusku a Polsku. Ocenil souběžnou národní bibliografii bulharskou, ruskou a ukrajinskou zpracovávanou na základě povinného výtisku a vyzval sjezd k přijetí usnesení, aby Slovanský ústav v Praze soustavně vydával slavistickou bibliografii. Do diskuze se také zapojili emigranti. Vladimír Tukalevski uvedl, jak po světové válce vzrostl zájem v evropských zemích o politický a kulturní život Slovanů, což se projevilo nárůstem publikační činnosti. Na ministerstvu zahraničí v Praze se budovala slovanská knihovna, v níž pracoval, a podle něj by bylo žádoucí, aby podobně v každé slovanské zemi byly centrálně sbírány slovanské tiskoviny a docházelo mezi těmito ústavy k výměně bibliografických záznamů. Redaktor bibliografického a v Praze vydávaného časopisu *Slavjanskaja kniga* (1925–1926) Fedor Mansvetov stanovil úkoly pro bibliografii na příkladu sovětské bibliografie a poukázal na množství knih vydávaných emigranty v ruském, ukrajinském, běloruském i dalších slovanských jazycích, jež by měla Knižnaja palata jako centrální bibliografický ústav v Moskvě rovněž registrovat. Také A. L. Bem z Ruského pedagogického ústavu v Praze uvedl, co dosud udělali čeští knih-

kupci nebo polští knihovníci pro slovanskou bibliografii a co by bylo třeba pro ni evidovat z jednotlivých společenskovedních oborů.

Na sjezdu odeznělo také několik příspěvků o slepeckém tisku a knihovnách. Knihovnice Marie Polednová seznámila s dějinami slepeckého tisku, vynálezu Braillova písma, vzniku tiskáren slepeckým písmem ve světě a u nás v Praze a Brně, s ustavením spolku Český slepecký tisk pedagogem K. E. Macanem v roce 1915 a jeho činností. Členka tohoto spolku Ema Pollandová doplnila předchozí vystoupení zprávou o slepeckém školství a knihovnách ve Francii i Německu a ustavení Macanovy slepecké knihovny v Praze roku 1925. František B. Soukup popsal, jak se již od roku 1915 v Čechách usilovalo o zřízení veřejné knihovny pro slepce po vzoru podobné knihovny v Lipsku, a to ve spolupráci s knihovnou města Prahy. Carl Strehl nastínil vývoj slepeckého školství v Německu a působení 13 slepeckých knihoven v tamních městech. Uvedl, kolik měly knihovny k dispozici děl a svazků v Braillově písmu a podal přehled slepeckých tiskáren v 16 německých městech.

K problematice nakladatelské činnosti vystoupil starosta Gremia knihkupců a nakladatelů v Praze Eduard Weinfurter. Ukázal na příčiny stagnace českého knižního trhu, které byly způsobeny chudnutím středního stavu, nezaměstnaností v průmyslových odvětvích a naproti tomu vzrůstajícím zájmem o sport, kulturu a společenskou zábavu, což vše mělo odvádět od nákupu knih do soukromých sbírek. Otokar Štorch-Marien představil roli moderního nakladatele v současné společnosti, jeho úlohu při výběru překladů ze světových literatur a vyzval, aby po vzoru sjednocení českých nakladatelů v Klub moderních nakladatelů byla ustavena mezinárodní federace nakladatelů. K této problematice patří také návrh Rafaela D. Szalatnaye z New Yorku, aby v tiráži vydávaných knih byl vždy také uváděn stát tiskárny, a to z daňových důvodů pro uzavírání smlouvy o autorském právu mezi USA a Československem, protože v USA se rozšířilo vydávání hudebních děl bez autorských poplatků.

Ruský psycholog Nikolaj Alexandrovič Rubakin z Moskvy přispěl nejobsáhlejší studií, která je ve sjezdovém sborníku otištěna. Rozvedl, co se chápe termíny psychologie knihy a knižního díla. Vystihl, jak působí kniha na čtenáře a čím se bibliopsychologie vlastně zabývá, jaké jsou metody výzkumu vlivu četby obecně nebo v působení stejného textu na různé typy čtenářů a stanovil základní pravidla pro výběr vhodných knih čtenáři.

Zatímco většina sjezdových referátů a příspěvků byla připravena spontánně, referát o knihovnickém školství připravila Mary P. Parsons z Paříže z podnětu organizátorů sjezdu. Podala přehled tohoto speciálního vzdělávání od jeho počátků v roce 1887 a informovala o současné situaci knihovnického školství v 16 zemích Evropy a také v Číně a USA. Uvedla, v čem spočívá náplň studia a na příkladu práce Výboru pro vzdělávání knihovníků při Sdružení amerických knihoven (ALA) rozvedla formy odborného vzdělávání a v závěru doporučila výměnu a stáže profesorů i studentů knihovnických škol.

IFLA a Zdeněk Václav Tobolka

ZDENĚK VÁCLAV TOBOLKA
(1874–1951)

Czech librarian, historian and politician –
cofounder of IFLA

Obr. 2 Leták s portrétem Z. V. Tobolky vydala Parlamentní knihovna v Praze (archiv autora)

Se zásadním návrhem na ustavení mezinárodního řídicího výboru knihovnických aktivit za spolupráce Společnosti národů vystoupil na pražském sjezdu předseda Sdružení francouzských knihovníků Gabriel Henriot. Podobně jako bibliografové si již vytvořili mezinárodní ústředí v Bruselu, pokládal za potřebné pro další knihovnické oblasti jako zpřístupnění dokumentů či výzkum a koordinaci prací ustavit stálý řídicí výbor, volený národními sdruženími knihovníků. Pražský sjezd také přijal rezoluci o ustavení prozatímního Mezinárodního výkonného výboru knihovnického, který by mimo jiné stanovil místo a čas příštího mezinárodního kongresu. K ustavení takového reprezentativního mezinárodního knihovnického orgánu – *International Federation of Library Associations* (IFLA) – došlo již na příštím knihovnickém kongresu, který se konal roku 1927 v Edinburghu ve Skotsku. Od edinburghského sjezdu do roku 1939 a po 2. sv. válce od roku 1947 se již každoročně pořádaly knihovnické kongresy, na kterých se v rozmanitých sekcích a vystoupeních delegátů nejen vždy k předem vyhlášenému hlavnímu tématu řešily problémy a hledaly cesty dalšího rozvoje knihovnictví. V roce 2008 měla IFLA 1224 členů ze 139 zemí.⁷ Naši knihovníci se ve větším počtu mohli seznámit se standardním

7 International Federation of Library Associations and Institution (IFLA). In: BATES, Maria J. and Mary Niles MAACK, eds. *Encyclopedia of Library and Information Sciences*. 3. ed. London – New York: CRC Press, 2010, vol. 4, s. 2898–2911.

jednáním takového kongresu jako jeho organizátoři i účastníci, když v roce 1978 bylo pořadatelem sjezdu Československo a místem jednání Štrbské Pleso.

Zdeněk Václav Tobolka (21. 6. 1874 Poděbrady – 5. 11. 1951 Praha) byl zvolen již v roce 1927 členem výboru IFLA, a to na první čtyřleté volební období 1928 až 1931. Opravňovalo jej k tomu nejen jeho postavení předsedy Spolku československých knihovníků, který zakládal a v letech 1925 až 1929 byl jeho předsedou, ale zejména jeho celoživotní úsilí o vědecký charakter knihovnictví a bibliografie.

Tobolka po dokončení studií historie (roku 1896) na pražské univerzitě vyučoval jeden rok na chrudimské Obchodní akademii, ale již od srpna 1897 se stal pracovníkem pražské Veřejné a univerzitní knihovny. V roce 1900 začal vydávat první knihovnický časopis *České knihovnictví* (1900/01) a do prvního čísla také napsal stať o univerzitní knihovně.⁸ Jako pracovník instituce s právem povinného výtisku tiskovin sestavoval ročenku *Česká bibliografie* za léta 1902–1911, vycházející do světové války nákladem České akademie věd a umění. V publikační činnosti se zaměřil na politické dějiny a již za jeho redakce vydaná pětisvazková encyklopedie *Česká politika* (1906–1913) ukázala na schopnost spolupracovat v širším kolektivu.

Se vznikem republiky byl Tobolka jmenován ředitelem knihovny Národního shromáždění a plně se věnoval knihovnictví. Podařilo se mu vybudovat moderní parlamentní knihovnu se zákonodárnou a ekonomickou literaturou, ale také jako centrum mezinárodní výměny publikací; řídil ji až do roku 1939. Současně se stal ředitelem ministerstvem ustavené Státní školy knihovnické, na které probíhala výuka vždy po jeden rok ve dvou semestrech od roku 1920. Pod jeho redakcí vyšlo kompendium *Československé knihovnictví* (1925) jako obraz knihovnického povolání, které si vyžaduje odborný přístup.

V roce 1927 se Tobolkovi podařilo překonat tehdejší názory odpůrců na zařazení oboru knihovnictví do univerzitních studií a tak vznikly čtyřsemestrové knihovnické kurzy při Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Sám se habilitoval a jako docent byl garantem oboru. Řídil toto studium určené pro vzdělání knihovníků ve vědeckých knihovnách až do jejich ukončení v roce 1950.

Vedle řízení parlamentní knihovny a prosazování knihovnického vzdělávání se Tobolka soustředil na zpracování českých katalogizačních pravidel. Nejprve vyšla jeho *Pravidla, jimiž se řídí budování abecedního seznamu jmenného* (1921), poté za spolupráce vědeckých knihoven při zpracování hesláře vydal *Pravidla heslového katalogu* (1928) a také *Pravidla popisu prvotisků* (1930). Dlouhodobě se ovšem věnoval záměru zpracovat soupis veškeré české tiskové produkce do konce 18. století. Po vydání svého soupisu českých prvotisků v roce 1910⁹ dospěl k názoru, že bez účasti knihoven s historickými fondy je taková práce pro jednotlivce nemyslitelná. Inicioval ustavení Komise pro knihopisný soupis československých tisků, kterou řídil. Jako první díl monumentálního *Knihopisu československých tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století* vyšly v roce 1925 pod jeho redakcí *Prvotisky*, od roku 1936 začal vycházet 2. díl nazvaný *Tisky z let 1501–1800*.

Spolek československých knihovníků za Tobolkova vedení prosazoval ponejvíce zájmy vědeckých knihoven. Když v roce 1926 požadovalo ministerstvo, aby knihovníci

8 Tobolka také zpracoval pramennou studii, kterou z pozůstalosti připravil k vydání František Horák, viz TOBOLKA, Zdeněk. *Národní a univerzitní knihovna v Praze, její vznik a vývoj: počátky knihovny až do r. 1777*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959. 169 s., 49 obr. příl.

9 TOBOLKA, Zdeněk. *Český slovník bibliografický*. Díl 1. České prvotisky. Praha: Česká akademie cis. Františka Josefa, 1910. VIII. 90 s.

veřejných knihoven působili ve své obci také v zájmu lidové výchovy, spolek takový požadavek po projednání na členské schůzi odmítl. S tím ovšem knihovníci z veřejných knihoven nesouhlasili a založili si vlastní Spolek veřejných obecních knihovníků. Rozkol ještě vyvrcholil, když v hlasování nebyla dána výboru důvěra a Tobolka ze spolku v roce 1928 vystoupil. Roku 1930 založil Československou společnost knihovědnou a časopis *Slovanská knihověda* (1931–1938, 1947). Sv. 3 *Slovanské knihovědy* z roku 1934, který redigoval Jan Emler, vyšel s názvem Zd. V. Tobolkovi k šedesátce z domova i z ciziny. Přispěl do něho také tehdejší viceprezident IFLA Marcel Godet.

Sledujeme-li rozsáhlé publikační dílo historika, knihovníka a bibliografa Z. V. Tobolky, musíme obdivovat jeho pracovitost a cílevědomost v úsilí dát knihovnictví vědecký ráz. Za knihovědce se pokládal také v úvodu k poslednímu svému obsáhlému dílu o dějinách knihy, v němž prohlásil: „Český národ dovedl ve vývoji knihy vždy držeti stejný krok s národy druhými a k pokroku knihy sám hojně přispěl svým přínosem, svými podněty a vynálezy.“¹⁰ Že se o to zasloužil plnou měrou sám autor tohoto výroku, jsme tímto medailonkem rádi připomenuli.

KUBÍČEK, Jaromír. Sto let od Mezinárodního sjezdu knihovníků a přátel knihy v Praze roku 1926: K 75. výročí úmrtí Z. V. Tobolky (1874–1951), spoluzakladatele IFLA. *Knihovna: knihovnická revue*. 2025, roč. 36, č. 2, s.78–89. ISSN 1801-3252.

10 TOBOLKA, Zdeněk. *Kniha: její vznik, vývoj a rozbor*. Praha: Orbis, 1949. 243 s., 202 obr. příl.